

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Меглена Иванова Златкова, катедра „Етнология“

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'
в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки
професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата
докторска програма Социална антропология

Автор: Мария Радославова Славчева

Тема: „Невиждащото тяло: граници и визуални дискурси“

Научен ръководител: доц. д-р Меглена Иванова Златкова

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Мария Славчева е редовен докторант по социална антропология към катедра „Етнология“ на ПУ „Паисий Хилендарски“. Като неин научен ръководител и като ръководител на катедра „Етнология“, мога да кажа, че са спазени всички законови изисквания за провеждане на обучението и подготовката на процедурата за публична защита на докторантката.

Мария Славчева проявява интерес към визуалното от студентските си години и намира различни научни и изследователски реализации на този свой интерес. Дисертационното ѝ изследване е резултат от студентски разработки, както и на бакалавърската и магистърската дипломни работи, на които имах възможност да бъда научен ръководител. Не без значение за работата ѝ е, че Мария е много добър фотограф, което не само помага за „виждането“, но и за осъзнаване и забелязване на „невидимото“. Именно интересът към невидимите аспекти на социалните и културните взаимодействия на човека с неговото обкръжение е водещ в изследванията ѝ. Тя работи самостоятелно, разработва нови полета – изследователски и методологични и увлича и други колеги за работа в екип, какъвто е случаят с разработваната напоследък в нашата катедра „сензорна етнография“ на институциите и града.

2. Актуалност на тематиката

Дисертационният труд на Мария Славчева изследва и анализира конструирането на „невиждащото тяло“ от различни дискурси с акцент върху визуалните. Проблемът за хората със зрителни затруднения не е нов изследователски проблем нито за т.нар. „точни“, нито за социалните и хуманитарните науки. Нов и актуален, според мен, е подходът за разбиране на механизмите за създаване на границите между „виждащи“ и „невиждащи“ или пък преодоляване, в т.ч. и технологично в общите споделени места и пространства. Актуален е проблемът и като изследователско предизвикателство за антропологията, защото предполага преосмисляне на „традиционните методи“ като наблюдение, наблюдение с участие, описание, представяне на резултатите от терена, анализиране на данните. Мария Славчева извървя дълъг път в навлизането в и разбирането на света на хората със зрителни затруднения, бавно и с голяма антропологическа чувствителност към гледната точка на „другия“. Тя имаше нужда и от бавно отръпване, за да види и анализира „невидимото“. Този подход е съчетан с

авторерфлексивност, която постоянно коригираше нейната собствена гледна точка и ѝ позволи да използва потенциала на автоетнографията.

3. Познаване на проблема

За да изследва визуалните дискурси към „невиждащото тяло“, Мария трябваше да се справи с намирането на пресечните точки на няколко дисциплинарни области, да изгради собствено изследователско – теоретично и методологическо поле и да проведе и осмисли своя терен. Основна в дисертацията ѝ е теорията за дискурс и дискурсивното поле на Мишел Фуко, която тя допълва с визуалните дискурси. Освен това тя е отлично запозната и с полетата на визуалната антропология, сензорната етнография, антропологията на хората с увреждания и градската антропология. Всички тези подходи ѝ помагат да аргументира избора на свой собствен път, който да удържи границите, създавани от и чрез дискурсите към хората със зрителни затруднения. За да изследва как се конструират някои от дискурсите – например архитектурния, педагогическия и др., които са насочени към преодоляването на границите между зрящи и незрящи в нашия „общ свят“, Мария Славчева плътно проучва пълното издание на сп. „Зари“ – около 800 броя в печатен, аудио и брайл формат. Като научен ръководител и на магистърската ѝ теза, мога да кажа, че Мария познава и други електронни медии и аудиоформати, които преимуществено са насочени към хора със зрителни затруднения. Мария Славчева повече от пет години провежда теренни изследвания сред общността на хората около Националния център за рехабилитация на слепи – Пловдив, тя преминава и няколко обучения, в т.ч. за брайлово четене и писане, което ѝ позволява да натрупа специфичен сетивен и телесен опит. Опит, който малко изследователи имат. Едновременно с избора си на подход да навлезе в дискурсивното конструиране на границите, тя успява да удържи своята граничност на изследовател.

4. Методика на изследването

Методологията на изследването е избрана и разработена в съответствие с поставените цели и задачи на дисертацията. Основният теренен метод е наблюдението, което тя адаптира и разработва за нуждите на специфичния изследователски въпрос как дискурсите превръщат незрящото тяло в невиждащо. Тук трябва да отбележа, че Мария има два терена. Единият е „архив“ в смисъла на Мишел Фуко, който тя извлича от списание „Зари“, а другият са конкретни практики, ситуации, жизнени траектории на хората със зрителни затруднения, които споделят с нея своя свят, специалните хора, които обучават хората, изгубили зрението си в техники за адаптация и мобилност, както и някои от технологиите, които също имат за цел да преодолеят границите между виждащите и хората със зрителни затруднения в споделянето на общото им живеене. Мария Славчева успешно и последователно прилага дискурс анализ, визуален дискурс анализ, диахронен анализ, интерпретативен анализ. Образите, които са от архива или тя сама е конструирала са неизменна част от визуалния дискурс анализ като част от текста.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Бих определила задачата, която си поставя Мария Славчева като новаторска в разработване на поле за антроположко изследване, което е интердисциплинарно. Имайки своя собсен опит в работа в интердисциплинарни изследователски полета като етнолог и антрополог си давам сметка, че за успешни резултати е необходима компетентност и познаване и удържане на границите на отделните полета, на обосноваване на връзките между тях. Разработените от Мария Славчева два дискурс анализа в двете глави на дисертацията ѝ са резултат не само от коректно прилагане на теорията и методологията на Мишел Фуко за дискурс анализ на дискурсивно поле и дискурсивно образуване към «невиждащото тяло», но

и задълбочено изучаване на елементите, които ги конструират, а те са от различни сфери и полета. Т.е. интердисциплинарността е заложена в методологията на изследването и анализа.

Дискурсивният анализ предполага съчетаване на много често разнородни и разноредни елементи, които на пръв поглед създават впечатление на калейдоскопичност и еkleктичност на «архивните единици» и теренните материали. Но изборът на точно тези елементи – ансамбли, изказвания и др. е аргументиран от отделните задачи на двата анализа. Първият проследява как идеята за «страната на слепите», която е опит да се разбере начина на обживяване на света от хората със зрителни затруднения от зрящите хора, излиза извън границите на литературното произведение и става основа за изграждане на общности, места и дори градове, в които живеят хора със зрителни затруднения. Това първоначално изказване, важно за генеалогичния анализ на «невиждащото тяло», публикувано като литературно произведение, е и социална утопия с определен идеологически заряд. При така поставената задача, пред Мария стоеше предизвикателството да направи хомогенен и целенасочен анализ на хетерогенни елементи. Анализ, който, ако е самоцелен, би бил безкраен. И тук бих открила още един принос на дисертационното ѝ изследване, а именно, че тя показва как местата, които са специфични и гранични, дори хетеротопични, и които тя наблюдава като антроположки терен са конструирани от политически, архитектурни, педагогически дискурси, които включват механизми на смяна на позицията и превръщане на «незрящите тела» – в «невиждащи». Това ставане, превръщане Мария анализира в третата глава на дисертацията си. Там тя представя антроположкото си теренно изследване, което за разлика от други теренни изследвания с много разговори и интервюта, е проведено най-вече чрез метода на наблюдението, в това число и самонаблюдението. Самата тя като антрополог учи езика на «другия» с акцент върху телесния език. Самата тя се обучава на техники за ориентация и мобилност, става учител на хора, които да помагат на хора със зрителни затруднения, учи се да чете на брайлова азбука, да използва технологиите и мобилните приложения, които помагат на хората със зрителни затруднения, а и на всички останали, да възприемат пространството по адекватен начин. Това знание и разбиране тя успя да «преведе» на научен език, дори в някакъв смисъл самата тя да създаде този език в диалог с автори и публикации в разработваните от нея научни области.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Мария Славчева представи работата си на множество научни форуми, участва в няколко изследователски и приложни антроположки проекта. На някои от тях беше ръководител или координатор. Това ѝ даде възможност да провери изследователските си въпроси и хипотези в различни теренни ситуации. Има три самостоятелни публикации по темата на дисертацията си и една в съавторство.

7. Автореферат

Авторефератът коректно отразява логиката и съдържанието на дисертацията, а приносите са ясно и точно открити, приложен е и списък с публикации по темата.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Знанията и експертизата на Мария Славчева надхвърлят органиченията на жанра на дисертационното изследване и тя има потенциал да доразвие текста си в монографична книга и други публикации, което се надявам да се случи скоро. Дисертационното изследване може да послужи в приложните сфери на администрацията, градското планиране и съставяне на адекватни политики към преодоляване на някои от органиченията, които хората със зрителни затруднения срещат във всекидневното си общуване.

Заключение: Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички на

изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Философско-историческия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Мария Славчева притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Социална антропология като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено в дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’ на Мария Радославова Славчева в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата докторска програма Социална антропология.

15. 01.2020 г.

Изготвил становището:

Гр. Пловдив

(доц. д-р Меглена Златкова)